

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ НА ПРЕВОДА И КРИТИКА НА ТЕОРЕТИЧНИ ТРУДОВЕ ПРЕЗ 1981 Г.

ИВАНКА ВАСЕВА

Изминалата 1981 юбилейна година беше много богата на най-различни прояви в нашия културен живот: юбилейни издания, юбилейни международни конгреси, конференции, научни сесии, други международни срещи. Затова за разлика от други години тук ще бъдат споменати, макар и накратко, не само печатани трудове, но и устно изнесени доклади, повечето от които по-късно ще бъдат отпечатани.

I. КНИГИ, ПОСВЕТЕНИ НА ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ НА ПРЕВОДА

I. 1. Най-значителната публикация през 1981 г. в областта на теорията на превода е книгата на Анна Лилова „Увод в общата теория на превода“ (Народна култура, 1981). Тя е замислена като първа част от един по-общ „Увод в общата теория на превода“. Втората част ще бъде посветена на типологията на превода, т. е. на различните форми, видове и жанрове превод.

В първата част се обосновава необходимостта от наука за превода и се разглеждат основните теоретични проблеми: същност на превода, отношението между автор и преводач, преводач и читател; връзката на превода с обществото, неговите социални функции и пр. Книгата съдържа предговор и 8 глави, в които централно място заема изследването на социалната функция и социалната същност на превода и характеристиката на диалектичката му природа. Много от тези въпроси се поставят и изследват за първи път, дават се оригинални и издържани в духа на марксизма-ленинизма тълкувания на различни страни на превода и преводаческата дейност. Всичко това придава на книгата характер на монография — строго логична, последователна, научно издържана, построена върху богат научен и илюстративен материал, отразяваща постиженията на българската теория и практика на превода.

Поставените в нея въпроси представляват интерес не само за преводачите, теоретичите и критиците на превода, но и за широк кръг читатели, които имат отношение към литературата, развитието на културата и проблемите на превода.

В първа глава се осветлява сложната природа на превода: неговата социална същност, обществените му функции, неговата специфика като взаимодействие на две култури, отразително-творческата му същност и пр. Авторката идва до извода, че не може да се даде еднозначна дефиниция на понятието „превод“ и се опитва да синтезира най-съществените черти на превода от марксистическо гледище: 1) превода като социално явление; 2) превода като отражение на реалната действителност (в оригинала); 3) превода като адекватно отражение на първообраза, схванан като система; 4) превода като творческо пресъздаване на оригинала и 5) превода като декодиране и наново кодиране на един текст.

В определението на превода, което А. Лилова дава, се подчертава, че преводният процес е структурно-функционален аналог на оригинала, предназначен за нова обществена, културна и езикова реалност, а преводът като процес се характеризира като специфична устна и писмена дейност за пресъздаване на текст със средствата на друг език, при която се запазва инвариантност на съдържанието и качествата на оригинала и на авторската автентичност. Тук трябва да отбележим, че за преводача „инвариантност на съдържанието“ включва и инвариантност на качествата на превода и на авторвата автентичност и затова те не трябва да се обособяват.

В следващите четири глави се разглежда много аргументирано диалектиката на съдържанието и формата, на обективното и субективното, общото и единичното, националното и интернационалното, историческото и съвременното. Особено задълбочено е изложена диалектиката на съдържанието и формата, като чрез множество отлично интерпретирани примери се посочва органичната връзка на тези две страни на всяко словесно произведение и значението им при пресъздаването му на друга езикова основа.

Както се спомена, в трета глава авторката обединява диалектиката на обективното и субективното, общото и единичното. На места тя като че поставя знак на равенство между обективно и общо, субективно и единично. Смятам, че по-добре е двете опозиции да се отделят, тъй като всяка от тях има своята специфика, особено ако втората (общото и единичното) се свърже с мястото на художествения детайл в цялостното художествено произведение (реплика — реч, характеристика; реч. характеристика — художествен образ). Това има огромно значение за превода на белетристика и поезия.

Съдържанието, което А. Лилова влага в понятието „субективно“, е двойствено: в него влиза освен специфичният начин, по който преводачът пресъздава първообраза, т. е. несъзнателната интерпретация, която той му дава, и уменията да запази субективния свят, светоусещането и стила на автора и оригинала. Смятам, че всичките тези прояви „субективното“ у автора и неговото произведение са за преводача нещо обективно, което той трябва да пресъздаде (Л. Огнянов-Ризор).

Глава пета, посветена на диалектиката на историческото и съвременното, съдържа много богат и интересен материал и оригинални разсъждения и решения, но на нея ще се спра при втората книга.

Особено подробно авторката разглежда социалната природа на превода (гл. 6) и основните му социални функции (гл. 7).

В работата си А. Лилова проявява критично отношение към допуснатите в публикации на други автори неточности, противоречия или грешки и — от друга страна — умение да види ценното, новото в опитите на други теоретици да осветлят един или друг от засяганите проблеми. За да подкрепи своите тези, тя привежда богат доказателствен материал, като използва почти всички значителни произведения из областта на теорията на превода и много произведения, косвено свързани с нея или от други, близки науки: социология, литература, културна история, литературна история, естетика, философия и пр. В книгата личи стремеж не само да се огледат проблемите от най-различни страни, но и да се систематизират те по степен на важност, като се запази единството на критерия.

Разбира се, при такава сложност на проблемите невинаги може да се намери най-добрата формулировка. Това засяга особено последната — осма глава, която поставя изключително важни за по-нататъшната ѝ работа и за развитието на преводознанието изобщо въпроси за типологията на превода.

Теорията на превода е млада наука и този неин дял е съвсем слабо разработен. Например говори се за различни *видове* превод, като в едни случаи се имат пред вид писменият и устният превод, а в други — преводът на художествен, научен или обществено-политически текст. За да се избегне използването на *едни и същи термин* в две различни значения, авторката предлага да се разграничават три *форми* на превода — писмена, устна и машинна, а нарича *видове* превода на художествен, научен, обществено-политически текст, като във всеки вид може да има различни *жанрове*. Така се получава една стройна, научно организирана система.

В тази глава се излагат и принципите, от които се изхожда при научното изграждане на типологията на превода. Авторката изброява седем принципа: 1) *принцип на историзма* (различните видове превод се обособяват в резултат на обществено-историческите нужди); 2) *функционален принцип* (по-добре ще е да се нарече „функционално-исторически“, тъй като първият има вече установено в преводознанието друго съдържание); 3) *генетичен принцип* (засяга генетичната връзка между типологията на превода и типологията на оригиналната литература); 4) *структурно-съдържателен принцип* (който се съобразява със съдържанието и предназначението на преводния текст); 5) *психологически принцип* (става дума за начина на създаването — от преводача — и начина на възприемането — от читателя — на преводния текст); 6) *степенна специфика на творческия момент* в различните видове и жанрове превод (с право тук се разграничават два типа творчество: на равнището на езика и на равнището на художествения образ); 7) *лингвистичен принцип* (който включва езиковата специфика на различните видове и жанрове превод).

Привличането на толкова много принципи при създаването на типологията на превода дава възможност по-пълно да се очертаят границите и качествените разлики между отделните

форми, видове и жанрове превод. Формулирането им обаче оставя още да се желае: това засяга особено формулирането на 2-и, 3-и, 5-и и 6-и принцип (функционалния, генетичния, психологичния и засягащия творческата специфика). Би могло също така да се помисли и върху една друга подредба. Въпреки че никъде не е казано, че принципите са изброени по степен на важност, едва ли е оправдано поставянето на лингвистичния принцип на последно място, като се знае, че всеки превод е творческа дейност в областта на езика.

Смятам, че е целесъобразно също така да се обособи и постави на едно от първите места *функционално-стилистичният принцип*, който държи сметка за връзката на отделните видове превод с функционалните стилове, за потенциалното (и реално) участие на функционалните стилове в тях.

Навярно в хода на по-нататъшната работа много от изложените в първата част положения ще бъдат избистрени и уточнени.

В заключение ще подчертаем още веднъж, че книгата на Анна Лилова „Увод в общата теория на превода“ има приносен характер. Тя представлява убедително, строго логично, научно обосновано изложение на най-важните за преводаческото общо проблеми от позициите на марксизма-ленинизма, построено върху солидна научна основа, което предполага критично запознаване с огромен брой теоретични публикации от различни страни, на различни езици и привличането и обработката на много богат илюстративен материал (преводи от немски, френски и руски на български език) със съответните анализи.

Трудът свидетелства за научна добросъвестност и отлично познаване на теоретичните публикации в тази област у нас и в чужбина, а така също и на българската преводаческа практика. Голямо достойнство на книгата е това, че тя съдържа богата библиография от български автори и добре представя приноса на българите в съвременната теория на превода. Освен това тя запознава с постиженията на много от големите майстори на превода у нас и ще съдейства за издигането на престижа на преводача.

Трудът на А. Лилова е успех и за авторката, и за българската теория на превода.

I. 2. Сборникът от статии „Преводът и българската култура“ с подзаглавие „Към историята на превода в България (Народна култура, 1981) е една от най-значителните прояви, с които СПБ участва във всенародното чествуване на 1300-годишнината от създаването на българската държава.

Той съдържа 17 статии от известни учени и специалисти в тази област, които запознават с превода и развитието на старите славянски литератури (П. Динев), Преводаческите школи в средновековна България (Климентина Иванова), Преводът през Възраждането (Дочо Леков), а след това — с представянето на големите европейски (и не само европейски) литератури в български преводи: *руската* литература (Г. Германов), *съветската* литература (В. Колевски), другите *славянски* литератури (Боян Ничев), *немската* (Ст. Станчев), *френската* (Н. Дончев), *английската* и *американската* (Вл. Филипov), *испанската* (Тодор Нейков), *африканската*, *азиатската* и *латиноамериканската* (Йордан Милев), *гръцката* и *римската* (античната литература — Любомир Павлов).

Както виждаме, много литератури липсват — например италианската, австрийската, унгарската, скандинавската и пр., но това не може и да се очаква от една книга.

Сборникът е посветен предимно на художествената литература, научната и обществено-политическата литератури са застъпени само в две статии, в които Георги Младжов и Магдалена Атанасова проследяват преводите на трудове от Карл Маркс, Фридрих Енгелс и В. И. Ленин на български език.

Тук са поместени и интересните спомени на Стоян Стоименов за преводачите на съветски книги в издателство „Нов свят“ (1932—1944), статията на Траян Иванов и Александър Ангелов за издаването и разпространението на българската книга по света и голяма статия на Анна Лилова (пета глава от нейната книга) — „диалектика на историческото и съвременното в превода. Дистанцията на времето и преводът“. Отначало се учудих защо не е поставена в началото на сборника, тъй като тя дава теоретична и методологична основа на всяко подобно изследване. Но след като прочетох всички материали, разбрах, че редколегиата е постъпила правилно, като не я е поставила начело: това би означавало, че от тези позиции са изхождали и авторите, от

тях трябва да изхождаме и ние читателите при преценката си — нещо, което не отговаря на истината.

Ето защо ще се спра на тази статия по-късно.

Най-напред ще се опитам да преценя книгата такава, *каквато е*. Какво цели да покаже и какво дава тя? Целта на това издание е да покаже делото на преводача, голямата обществена роля, която той изпълнява, правейки достояние на народа най-добрите постижения на световната литература. Както посочва в уводните бележки отговорният редактор Ф. Гинев, време е „без отлагане да се събере натрупаното знание за този важен дял от културната ни история, да се хвърли поглед върху основните линии на развитието му и по този начин да се очертае общата картина, да се открият проблемите, които една цялостна история на превода има да решава“. Към тази задача авторите — в по-голямата си част литератори — пристъпват от литературоведски позиции.

1. Общо взето, те дават доста пълна информация за преведеното от съответната чужда литература на български и косвено съвместват читателите с какви най-значителни автори и произведения те трябва да се запознаят. Това важи особено за по-малко познатите у нас литератури.

Пропуски, разбира се, има. Например в статията за руската литература липсват автори, към които интересът не отслабва и днес (Некрасов, Надсон). Много непълноти има и в статията за френската литература, а най-много в тази за съветската. Най-новата съветска литература тук почти липсва. Такива вече широко познати имена като Ю. Казаков, Ю. Трифонов, Ю. Смигнев, Ф. Абрамов, С. Залигин, П. Проскурин и пр. не са и споменати.

2. По-голямата част от статиите съдържат пълни и доста подробни библиографски сведения: какви произведения са превеждани, кога и от кого. Такива са статиите за руската, немската, английската и американската, античната, испанската, персийската и пр. азиатски литератури. Почти липсват такива сведения за френската литература (въпреки че има такива публикации от Надежда Андреева), няма библиография и за съветската литература.

3. Много от авторите-специалисти дават преценка за *избора* — дали всичко преведено е *заслужавало* да бъде преведено, т. е. дали картината на съответната литература, която се получава у нас, отговаря на реалната. Нещо повече: посочва се *какво е пропуснато*, какви бели полета трябва да се запълнят в бъдеще. Такива са статиите на Вл. Филипов, Т. Нейков, Й. Милев. В тях се преценява авторът на фона на цялата чужда литература и избраните за превод произведения на фона на цялостното му творчество. Оказва се например, че в очите на българския читател Майн Рид, Джек Лондон, Бласко Ибанес имат много по-голяма стойност, отколкото в родината си. За сметка на това са пропуснати или слабо представени други автори.

Такива авторитетни преценки са много ценни и важни.

От посоченото дотук се вижда, че от литературоведско гледище приносът на преводачите за културното издигане на България е представен, общо взето, добре; получава се една доста широка и явна картина на чуждата литература, преведена на български, дава се представа за мащабността на преводаческото дело. Това създава и вътрешна спойка между твърде разнородните материали.

Що се отнася до оценката на преводите *като преводи* и спецификата на този вид дейност, трябва да кажем, че това е слабо отразено в разглеждания сборник.

1. В малко статии е посочена ролята на преводача за духовното издигане на народа (П. Динеков, Кл. Иванова).

2. Рядко се посочва защо е преведено дадено произведение, с какво е привлякло то вниманието на преводача (Д. Леков, Г. Германов, Б. Ничев).

3. Малцина обясняват дългогодието на даден превод (Вл. Филипов за превода на „Хамлет“ от Гео Милев).

4. Малцина отбелязват промените в отношението и преценката за дадено произведение или за даден превод (Вл. Филипов).

5. Само в една-две статии авторите се спират на промените в преводаческата интерпретация или в преводаческия метод и причините за това.

6. Почти не се засяга въпросът за промените в интерпретацията, които се дължат на индивидуалността на преводача (само у Б. Ничев).

7. В малко статии са отразени оригинални мисли на преводачи за превода (само в началните статии — у Д. Леков и Кл. Иванова).

8. Само Б. Ничев се опитва да обобщи обществено-политически обусловени „видове“ превод: превод-адаптация, превод-информация и художествено-адекватен превод; говори за различен преводачески подход при превода на едно и също произведение (сравнява Дора Габе и Григор Ленков), набелязва характерни етапи в развитието на преводаческото изкуство и преводаческата култура у нас, свързани с цялостното културно развитие.

Изобщо преводаческите проблеми са най-широко застъпени у Б. Ничев и Вл. Филипов.

9. В някои статии не се дава преценка за преводите като литературни произведения (В. Колевски) или преценка е много лаконична (Ст. Станчев).

10. В някои статии (за френската, съветската литература) почти не се чувствава, че става дума за *преводи*. Споменава се само за отделни преводачи-писатели — и то предимно от по-старото поколение — или изобщо не се споменават никакви имена на преводачи. Последното важи преди всичко за статията на В. Колевски: не е споменат нито един от наградените от Дружеството на русистите майстори-преводачи. А това е елементарна морална награда за много хора, които с години (ако не цял живот) се трудят всеотдайно и много успешно.

11. Общо взето, понеже повечето от авторите са литературоведи, те цитират все едни и същи имена — главно на писатели и поети-преводачи — и почти игнорират отлични професионални преводачи-неписатели.

12. За щастие в други статии се изброяват, макар и може бе непълно, най-добрите преводачи в дадена литература, посочва се приемствеността в тази област (за античната, английската, американската, испанската литература), дори се съпоставят преводи от различни епохи.

13. В някои статии се посочват и преводачи-изследователи, които не само превеждат, но и проучват, и посвещават на своите автори теоретични статии (Тодор Нейков).

Смятам, че в „преводаческото“ освещаване на проблемите трябва да се намеси редколегиата, като предяви определени изисквания. Интересният докладневинаги ни задоволява като статия.

От преводаческо гледище много интересна е статията на Магдалена Атанасова за преводите на Ленинови произведения в България. Авторката посочва някои особености на стила на В. И. Ленин, специфични трудности, поставя интересни въпроси за преводна терминология, заглавия и пр.

Заключителната статия на А. Лилова допринася да се възприемат твърде разнородните по характер, подход и обем статии все пак като нещо единно и помага на читателя при преценяването им. Какви са основните положения в нея?

1. Принципът на историзма трябва да се прилага и в преводаческото, както и във всяка обществена наука.

2. Това означава изследване на явленията конкретно исторически, комплексно, в тяхното движение и развитие, във връзка с много причини.

3. Принципът на историзма *не означава* превръщане на преводаческото в хронологична история на превода, а изследване на превода в развитие.

4. Приложен към преведаното произведение, принципът на историзма означава, че то се изследва в собствената му историческа конкретност и движение: от създаването му в съответната епоха до възприемането му от тогавашните и днешните читатели — като елемент от многостранната национална оригинална литература.

5. Авторката обръща внимание на *историчността на възприемането*. Чрез превода се осъществява връзка и приемственост между две култури. При самия превод има приемственост: поколения от преводачи обогатяват езика, поетиката, културата, литературата. Традиция и новаторство. В професионално отношение най-ценно в изкуството на превода у нас е грижата и вниманието към родния език. Преводачът осъзнава ролята си за развитие на езика, литературата и културата.

6. Особена острота придобива принципът на историзма при превода на произведения от отдалечени епохи, където изниква въпросът за:

- а) значимост на произведението за чуждия народ и литература;
- б) актуалност на произведението за съвременния читател;

в) амплитуда на оценката му от читатели от разни времена;

г) динамична връзка между общокултурната ценност на оригинала и духовната потребност от нея на читателите на превода.

Особено задълбочено е разработен въпросът за архаичността и архаизирането, който е илюстрира с интересни примери от съвременни преводи на старинни български произведения (Житието на Софроний, Историята на Паисий, Паноянските легенди), стилизираното произведение на Емилиян Станев „Антихрист“ на немски език. Отбелязва се различният подход на двама немски преводачи (Рандов и Хербот) към историческия материал.

Във връзка с това си помислих — колко е загубил нашият сборник от това, че не е бил поканен проф. Н. Дилевски, който току що преведе на руски (за АН на СССР) и на новобългарски „Житието“ на Софроний Врачански. Освен отличен преводач той е и голям учен и грешката трябва да се поправи, макар и за друго издание.

Приложен към изследвания в сборника материал, историческият принцип означава:

- 1) че трябва да се държи сметка за причините за избора на произведението;
- 2) да се покаже как е било възприемано то от своя и чуждия читател;
- 3) кога и защо се възобновява интересът към него;
- 4) какво ново се наблюдава във възприемането му — с какво се обяснява то;
- 5) как се проявява приемствеността в превода — като литературно произведение и като превод;

6) исторически обусловени промени в преводаческия метод;

7) традиция и новаторство в работата на преводачите;

8) отражение на индивидуалността на преводача в превода;

9) грижа за езика: обогатяване и усъвършенстване на изразните му възможности;

10) обогатяване на българската поезика.

За всичко това *задължително* трябва да се държи сметка при бъдещите подобни публикации на нашия съюз. Но да се върнем към сегашния сборник.

Последните 30 страници съдържат резюмета на български, руски и английски. Защо и на български? Вместо това можеше да бъде на немски, френски или испански. И от кого са превени те? Има случаи, когато резюмето не отговаря на статията по съдържание (за френската литература) или по заглавие (на съветската литература). Освен това в тях малки статии се описват като *студии* (лат. = доста обширно научно изследване), а в руските — като монографии!

Въпреки посочените слабости и пропуски обаче сборникът „Преводът и българската култура“ е успех за нашия съюз. Той дава много на нашия читател и ще съдейства за издигане на литературната му култура и за повишаване на престижа на преводачите. Макар че се появи отскоро, той вече не се нуждае от реклама и ще изчезне бързо от книжарниците.

През 1981 г. Б. Алексиева, И. Васева и М. Иванова от Проблемната група по теория и критика на превода към Института за български език при БАН завърши колективния си труд — три студии на тема „Прояви на междуезикова асиметрия при превод от чужд на български език“. Изследвано бе изразяването на условни отношения в английския и българския език (Б. Алексиева), в руския и българския (И. Васева) и в полския и българския (М. Иванова). Работата се подготвя за печат.

II. СТАТИИ

През 1981 г. са публикувани около 20 статии, пряко или косвено свързани с теорията и историята на превода. Ще се спра на по-важните.

Седем публикации са на Н. Колев — член на секция ТИК, специалист по френски език, теория и история на превода и преводач.

В т. 73, ч. 1 от Годишника на Софийския университет (Факултет по класически и нови филологии) излязоха две глави от неговия труд (явно незавършен още) на тема „Разпространение на френски език сред българите и на френската преводна литература в България през Възраждането“, оформени като отделни студии — по 55—60 страници всяка, с отделна библиография, коментар, приложения и резюмета на френски език.

Първа глава е озаглавена „Видни френски интелектуалци за българския национален въпрос през XIX в.“. Тя представлява не само „един културно-исторически очерк“, както скромно го качествява авторът, а сериозно научно изследване на отношението на Франция към българския национален въпрос и проникването на френско влияние преди всичко чрез изучаването на френски език в чужбина и у нас. Тук се анализира отношението — общо взето, отрицателно — на френските правителства (монархически, по-късно — републиканско), обявяването им против даване на независимост на България (I раздел), официалната държавна политика на Франция.

Във втори раздел се анализира отношението на френското обществено мнение, по-демократични и прогресивни течения сред френската интелигенция, които се обявяват в защита на българските интереси; в III раздел — дейността на Ламартин (като депутат, общественик и поет), който с речите и пътеписа си пръв поставя пред европейското обществено мнение българския национален въпрос; IV раздел се спира на делото на Адолф-Жером Бланки — много образован човек, специален пратеник на френското правителство в България, допринесъл много (с доклади и пътеписа си) за запознаване на обществото с истината по българския въпрос; V раздел е посветен на Огюст Дюзон, който през 1875 г. публикува първия сборник от български народни песни в оригинал и превод на френски език заедно със студия върху българското народно творчество и българо-френски речник.

Втора глава е озаглавена „Българи-драгомани при Високата порта до Освобождението“. В нея се разглежда въпросът за *драгоманството* в Османската империя и дейността на по-видните българи-драгомани. Авторът изтъква, че хронологично и исторически драгоманите са първите преводачи в широк смисъл на думата. Те превеждали устно при посещение на чужденци при османски сановници по време на политически, търговски и други преговори и пр., но извършвали и писмени преводи на документи. Мнозина от нашите възрожденци — Стефан Богориди, Константин Фотинов и др. — са започнали кариерата си именно като драгомани.

По-голямата част на работата е посветена на българите-драгомани и преди всичко на Стефан Богориди и неговите синове Никола и Александър Богориди и на драгоманите — възпитаници на Стефан Богориди, Гаврил Кръстевич, Стефан Попниколов Изворски и др. Това е един литературно-исторически научен труд с големи достойнства. Направен е с научна добросъвестност, изяснява и систематизира нови факти, подкрепен е от богат доказателствен и документален материал.

Да пожелаем на др. Колев успех в по-нататъшната работа. В списанието на Института по културата към Комитета за култура „Проблеми на културата“, кн. 4 е публикувана голяма статия от Н. Колев „Сътрудничеството между българистите във Франция с българските учени и други дейци от България“ (вероятно над 30 машинописни страници). В нея се проследява историята на българистиката във Франция и българо-френските културни връзки. Статията съдържа извънредно интересни сведения. Добре би било тя да бъде препечатана в издание с по-широк кръг читатели. Проучена е историята на всички ВУЗ във Франция, които имат отношение към българистиката, много подробно е изследвана дейността на редица учени, особено на проф. Роже Бернар не само като преподавател и изследовател, но и като преводач на български автори.

Под заглавие „Създаденото живее и расте“ в „АБВ“, 15 юни, бр. 23, публикува съкратен вариант на споменатата статия на Н. Колев за българистиката във Франция.

В сп. „Панорама“, кн. 6, и по-подробно във френския вариант на в. „Софийски новини“ др. Колев се спира на новия превод на френски език на „Житието“ на Софроний и повдига важни въпроси, като например до каква степен е допустимо осъвременяване на старинен текст, за транскрипция на имена от турски произход и пр.

В бр. 2 от 1981 г. на сп. „Съпоставително езикознание“ е публикувана голяма статия от Сидер Флорин на тема „Дължината на думата в английския, немския, руския и българския език“. Тази сериозна теоретична работа има пряко отношение към преводаческата практика — особено при превод на поезия, филмови субтитри и дублаж, където трябва да се съпоставя общата

дължина на оригиналния и преводния текст. За разлика от други автори и преводачи-практици които съпоставят средната дължина на думите в различните езици по срички, Сидер Флорин ги съпоставя по съдържашата се в тях информация, т. е. интересува за се от съотношението на почетни и служебни думи — един нов, съвременен научен подход. За превода това е много важно, тъй като там решава не броят на сричките, а семантичката кондензация, наситеността на думите със „смисъл“. Основните материали са събрани от „Песен за Хайаута“ от Лонгфелю — в английски оригинал и в немски, руски и български преводи, направени от Фрайлиграт, И. Бунин и С. Флорин.

Авторът подчертава, че при превод на поезия има значение не толкова броят на думите, колкото общият брой срички, обусловен от ритъма и размера. А това означава, че и безсричните думи (енклитики и проклитики), които в английския и немския език се срещат рядко (0,2 и 0,4%), а в руския и българския език са много по-чести (6 и 4%), получават значение, без да альеят върху броя на сричките, те увеличават обема на информацията. Сидер Флорин съпоставя своите наблюдения с данните на холандския учен Хердан, прилага статистически метод и голяма част от наблюденията си дава прегледно в 7 таблици. Статията съдържа нови и дори неочаквани данни — интересни не само за поети и филмови преводачи. Проблемите са огледани от различни страни. Например авторът обръща внимание, че избирането на смислово по-наситени думи или изрази с цел да се запази размерът може да промени темпа на повествованието, интенцията, емоционалността и ритъма на възприемането.

Когато преводачът не може да побере в превода си съдържанието на оригинала в същия размер, той избира между три възможности:

- а) да кондензира фразата — това води до промени в звученето;
- б) да пропусне някои подробности — това води до опростяване на съдържанието;
- в) да удължи размера.

Има много интересни разсъждения за специфичните трудности при превод на субтитри, от екран и дублаж и полезни и важни обобщения.

В последния том на „Мастерство на превода“ в рубриката „Вопроси на превода за рубежом“ са публикувани няколко глави (42 страници) от книгата на Сидер Флорин, която сега се печата в Москва, „Муки на преводаческия“. В много лека, игрива, шеговита форма се излагат сериозни (и поставени сериозно от автора) въпроси и им се дава най-верният от съвременна теоретично гледище отговор. Например въпросът за предаване на собствени имена, значещи (говорещи) имена, прякори, фамилни имена-прякори; за помощта, която преводачът може да намери от майстори, занаятчии и пр., които познават областта, от която „има нещо в превода“, и пр. Всичко е много приятно за четене, подкрепено с богат и интересен илюстративен материал, с дълбок подтекст от внушения и съвети, които обаче са лишени от всякакъв дидактизъм. Не ми се иска да опощявам тази работа и няма да я разглеждам. Ще кажа само, че това е най-сериозна теория на превода в лека, „несериозна“ форма.

В юбилейния брой на сп. „Съпоставително езикознание“ е включена статията на Андрей Данчев „Англицизмите в българския език“ — много интересна за преводачи и езиковеди. В нея се констатира засилено влияние на английския език в сравнение с миналото и с други езици. Авторът говори не само за думи (заемки), а именно за *англицизми*, като включва и калките (жодоразбивач, полузащитник, лесовоз и пр.), новите значения на дадени думи и пр. Той се спира на: 1) датиране на проникването на англицизмите; 2) пътища за проникването им; 3) изговор и транскрипция на думи от английски произход; 4) типология на адаптацията, т. е. разграничаване на явления с универсален характер от явления, характерни само за англицизмите в българския език. Струва ми се, че в този пункт се използват различни критерии (промяна на значението, преосмисляне на форми, промяна на семантичната структура, промени под влияние на други езици (???). Накрая се подчертава общественото отношение към чуждата лексика.

В кн. 2 на сп. „Език и литература“ е поместена статията на Николай Кочев „Още по въпроса за превода на антични поетични текстове“. Макар и написана по повод превода на Омировата „Одисея“ от Георги Батаклиев, тя поставя и някои принципни въпроси: а) за езика като средство за разкриване на епохата; б) за степента на архаизация и обратно — за възможността

да се използват неологизми; в) за пресъздаването на ритъма и метричната страна на поетичния текст и пр.

В кн. 6 на сп. „Българска русистика“ е публикувана статията на В. Дяков „Язык Чудомира в переводе“. Статията не е теоретична, но свидетелства за добро познаване на теорията на превода. Тя представява сериозен лингво-стилистичен анализ на оригинала и превода, изобилствува с тънки наблюдения. Пътем се повдига въпросът за комичния ефект на имената у Чудомир (Бона Кевина, Танко Амчикакът, Лъжлив Съби) и за отразяването им в превода, за различната честота на определени думи в различните езици (отлично — руски, нормално — чешки). За българина „не съм от тях“ е вече крилата фраза с конотативен пълнеж, за русина „Не из тех я“ нищо не значи. Всичко това авторът свързва съвсем правилно с прагматичната адекватност на превода (за разлика от семантичната).

Между материалите, които ми бяха дадени, имаше само една статия, свързана с превода на научна литература — „Научно-техническият превод и терминологията“ (в. Техническо дело, 12. XII) от Петрана Динкова. Статията е написана по повод на разговора-дискусия около кръглата маса, организиран от секция „Превод на научна и техническа литература“.

В нея се разглежда терминологичната еквивалентност на оригинала и превода и се подчертава, че обемът на техническата информация в тях задължително трябва да съвпада. В описания на оригинални методи и открития се срещат термини-неологизми, които поставят въпроса за въвеждането на нови термини. Авторката настоява да се въвежда български термин само тогава, когато той е точен, лаконичен, еднозначен и пълен. Предлага се да се разшири и задълбочи терминологичната дейност на СПБ, за координация да се създаде национална терминологична банка, преводаческият труд да се заплаща според качеството на превода, което означава изработване на критерии за оценката му.

Тясно свързана с нея е статията на Ел. Георгиева „Терминологичната проблематика в нашето езикознание“ в „Първа национална школа по езикознание“ (С., 1981, с. 27—29).

Интересна и с практическа насоченост е и статията на М. Иванова „За предаването на един тип реалии при филмовия превод“ (сп. „Български език“, кн. 1) — става дума за обръщения като „милорд“ и подобни в английския екранизации на произведения от френската литература и за транскрипция на френски имена.

Накрая ще спомена и три хубави езиковедски статии, в които е добре балансирана теорията и практиката на превода: „Об одном типе грамматической трансформации при переводе“ на Дияна Дамянова (Болг. русистика, кн. 2), „Перевод болгарских пересказывательных форм на русский язык“ на Калина Панева (Болг. русистика) и „Немски абривиатури в българския език“ на Борис Парашкевов (сп. Български език, кн. 1).

Общо за всички статии може да се каже, че са на много добро теоретично равнище.

От друг характер са статиите от новооткритата много интересна и за преводачите, и за широк кръг читатели рубрика в „Панорама“ „Майстори на превода“, която ни запознава с постиженията и индивидуалните особености на най-заслужили български преводачи: Пенчо Славейков (кн. 1 — Любомир Илиев), Асен Разцветников (кн. 2 — Лъчезар Станчев), Гео Милев (кн. 4 — Вл. Свинтила), Николай Лилиев (кн. 3 — Николай Дончев), Христо Радевски (кн. 6 — В. Колевски).

III. РЕЦЕНЗИИ НА ТЕОРЕТИЧНИ ТРУДОВЕ

Едно от задълженията на нашата секция е да съдейства за повишаване на квалификацията и теоретичната подготовка на преводачите. Един от начините за постигане на тази цел е запознане с трудове по теория на превода, отзиви и рецензии за такива трудове.

През 1981 г. бяха публикувани 12 рецензии върху теоретични работи: 4 за книгата на И. Васева „Теория и практика на превода“ (от В. Рагойша в „Панорама“, кн. 1; Д. Дамянова в „Български език“, кн. 2; В. Московска-Еленска в „Болг. русистика“, кн. 2; и Е. Метева в „Език и литература“, кн. 4);

3 — за книгата на А. Лилова „Увод в общата теория на превода“ — от Пенчо Сивев в „АБВ“, 21—27. VII; Ангел Тодоров в „Литературен фронт“, 17. XII, и Божидар Божилов в „Рботническо дело“, 17. XII.

2 — за книгата на С. Влахов и С. Флорин „Непереводимое в переводе“ — от А. Данчев в „Панорама“, кн. 4, и от И. Васева в „Болг. русистика“, кн. 4.

2 — за книгата на Антон Попович „Проблеми на художествения превод“ — от И. Васева в „Панорама“, кн. 5, и „Български език“, кн. 4.

1 — за излезлия в края на миналата година от името на СПБ и Народна библиотека „Кирин и Методий“ библиографски указател „Речници, издадени в България, и чужди издания с български език“. 1944—1980“, съставен от Теодора Давидова под редакцията на С. Влахов (библиографска редакция Л. Велинова; рецензент М. Матлиев, в. „Пулс“).

Тези рецензии запознават с проблематиката, с приноса, със структурата на съответните публикации и — за разлика от рецензиите на *преводи*, в които все още често липсва критика, — посочват не само достойнствата, но и слабостите, пропуските, неточностите и дават препоруки. Такива са рецензиите на А. Данчев, В. Московна, Е. Метева, И. Васева.

За нас тази дейност на секцията е от голямо значение между другото и затова, че споменатите списания се изпращат и в чужбина, следят се от голям брой специалисти и представят наши трудове, макар и бегло (все пак обръщат внимание върху тях), а и дават пресценка за излезлите от други страни значителни публикации. С други думи, така се осъществяват международни връзки с чуждестранни теоретици.

IV. ДОКЛАДИ

На XIX летен *Семинар за чуждестранни българисти и слависти*, на който присъствуваха 250 души от 28 страни, отново имахме *семинар по превод*, на който изнесоха лекции по теория на превода С. Флорин, С. Влахов, Св. Иванчев, А. Данчев, Л. Любенов, Б. Алексиева, М. Иванова (отговорник за семинара), М. Матлиев, И. Буюклиев и И. Васева.

Лекциите бяха посрещнати с голям интерес.

Както казах в началото, през юбилейната 1981 г. се състояха много конференции, в които беше широко застъпен и преводът, особено историята на превода. На първо място трябва да споменем *Първия международен конгрес по българистика*, на който имаше и специална секция „Превод“, а общо във всички секции бяха прочетени над 20 доклада и съобщения с преводическа проблематика. По-голямата част от тях засягаха приноса на различни наши книжовници за приобщаването на България към световната литература чрез преводи. Нашата секция също беше представена с доклади от И. Буюклиев (за превода на Манасиевата хроника), М. Иванова (за превода през Възраждането), И. Васева — на Нешо Бончев като преводач, теоретик и критик на превода.

На конференцията, посветена на 1300-годишнината от основаването на българската държава, няма да се спирам, тъй като повечето доклади са отпечатани в сборника „Преводът и българската култура“. Но наред с тях има и други, например на д-р Н. Колев, М. Иванова, които ще трябва да се публикуват.

На конференцията (среща-разговор), организирана от СПБ и Съюза на артистите на 19—20 май, наред с доклади, засягащи преводната пиеса и съвременния репертоар, литературния превод и сценичния вариант, отношенията между оригинал, превод и сценичен вариант, имаше и два доклада, свързани с теорията на превода: на Жана Николова-Гълъбова за сценичния диалог и на И. Васева — „Специфика на превода на драматургични произведения“.

На IX конгрес на Международната федерация на преводачите (ФИТ), състоял се във Варшава (6—14 май), тримата представители на нашата секция са изнесли теоретични доклади: Сидер Флорин — „Реалити в превода“, Б. Алексиева — „Значение на изказа и запазването му в превода“ и „Лингвистични аспекти на симултания превод“ и М. Иванова — „Превод и диференциална стилистика“.

На Конференцията по писмен и устен превод, организирана от Катедрата за превод в Пражкия университет, участваха с доклади двама членове на нашата секция: Б. Алексиева (по линия

на Софийския университет) — „Равнища на семантичен анализ в превода“ и Л. Любенов (по линия на СПб) — „Основни проблеми на стихотворния превод“.

На Международната конференция по основни проблеми на теорията на превода, организирана от Секцията по теоретично и приложно езикознание при Лайпцигския университет, участваха двама членове на нашата секция: Б. Алексиева (по линия на СПб) изнесе доклад на тема „Предикационен анализ на превода“ и И. Васева (по линия на Софийския университет) с доклад на тема „Прагматичната функция на преводача“.

На VII белградска преводаческа среща, уреждана ежегодно от Дружеството на литературните преводачи в Сърбия, Сидер Флорин е изнесъл доклад на тема „Историческият фон на художествените произведения и преводът“.

А. Данчев е участвувал в две международни научни конференции: в Полша (Познан) по исторически синтаксис и по контрастивна лингвистика. Изнесъл е доклади, свързани с теорията на превода: „Превод и синтактични изменения“ и „Към въпроса за разширен модел на контрастивен анализ“.

На научна сесия по случай 100-годишнината от раждането на Д. Подвързачов, организирана от Института за литература при БАН с участието на СПб, И. Васева изнесе доклад „Д. Подвързачов — майстор на превода“ и Хр. Дудевски — „Подвързачовият превод на Грибоевдовата комедия „Горе от ума“.

Всичко споменато — а навярно има и неспоменато — свидетелства, че 1981 г. е била година на голяма активност в областта на теорията, историята и критиката на превода. 13-вековният юбилей ни накара да се огледаме и преценим равнището на постигнатото в тази област. Смятам, че с удовлетворение можем да констатираме, че това равнище е добро.

РЕЦЕНЗИИ И КРИТИКА НА ПРЕВОДНАТА ПРОЗА — 1981 Г.

АНДРЕЙ ДАНЧЕВ

Както е известно, все по-често през последните години се говори за критиката, обсъжда се състоянието ѝ и се правят предложения за нейното активизиране. Резултатите от тази линия вече се проявяват във всички сфери на нашия живот и иначе не може и да бъде. Без критика не се осъществява обратната информационна връзка, жизнено необходима за правилното функциониране на всякакви обществени структури и звена. Едва ли е необходимо да убеждавам почитаемата аудитория надълго и нашироко във важността на тази тема и тъй като вече съществуват много материали по тези въпроси, ще съкратя уводната част на изложението си. Ще добавя само, въпреки че и това е съвсем очевидно, че критиката е особено необходима за преводача, понеже му дава възможност по-правилно да преценява резултатите от дейността си и да търси начини за нейното усъвършенстване.

Ако дадена книга не е рецензирана, не се затваря веригата *производител-производство-обществена реакция* и нерцензираната книга не става пълноценен факт на културния ни живот. За съжаление не можах да получа точни сведения, каква част от преводната продукция на нашите издателства е била рецензирана през 1981 г. Изглежда, че с изключение на „Народна култура“ и може би на още някое друго издателство все още не се води точна сметка за това. Така или иначе стана ясно, че по-малко от цялата преводна продукция на изд. „Народна култура“ за 1980 г. е била рецензирана до края на 1981 г.

Въпреки това може да се каже, че в сравнение с минали години данните за 1981 г. са, общо взето, насърчителни, поне в количествено отношение — в различни вестници и списания са публикувани над 100 рецензии, което е една доста внушителна цифра. От приблизително стоте ре-